

ENERJİNİN ÜRETİM BİRİMLERİ AÇISINDAN TOPLUMA YANSIMASI

Hüseyin ÖZLÜTAŞ*

özet

Enerji sorunu şüphesizki bütün dünyanın uğraştığı bir konudur. Bugün olduğu gibi gelecekte de enerji kaynakları emperyalist ülkeler arasında çeşitli politik oyunların oynanmasına gerekçe teşkil edebilir. İnsanlığa rağmen hızlandırılan sanayileşme süreci ve emperyalistler arasındaki korkunç rekabet felâketleri içermektedir, özel şart olarak tüketim mallarının dengeli ve dayanıklılığını, kapitalin dolaşım hızından çok ileride tutmak gerekir. Tüketim toplumu yaratmaktan kaçınmak ve bağımsızlığa kavuşmak geri bırakılmış ülke halklarının ilk aşaması olmalıdır.

Ülkemizde sanayi lüks tüketime dönük olup montaj sanayiinin bir paravanı durumundadır. Enerjinin öncelikle elektrik enerjisinin %80'i bu biçim sanayide kullanılmaktadır. Halkın %62'si elektrik enerjisinin tüketiminden yoksundur. Buna karşın üretimde kendisine pay düşmektedir. Türkiye'de enerji toplum adına ve fakat topluma ters bir biçimde yansımaktadır. Üretilen enerjinin en yararlı bir biçimde değerlendirilmesi kaçınılmaz bir zorunluktur.

Summary

The energy Crisis is no doubt a topic dealt with oil over the world. As it is today, energy sources can again be used in the future as means to organize various political games amongst imperialistic countries. The accelerating pace of

(*) Maden Mühendisi.

steady Industrialism and the frightful rivalry among the imperialists contain all misfortune in spite of existing humanism. As a special rule, consumption goods should be kept well ahead of the circulation speed of the capital in terms of balance end duration. To avoid the formation of a consuming public and to attain liberation should be the first step for people in Developing Countries.

In our country, industry is deviated to the consumption of luxury goods (items) and acts as a screen to the erecting - industry. 80 % of energy - mainly electrical energy - is being used in this field. 62 <% of the public lacks availability of electrical energy. Despite, they have e share in its distribution in appeotrohce. In Turkey energy is consumed in the name of the public but in a way that is alien to the public. Thus, it is an unavoidable necessity (must) to evaluate the production of energy a way mast advantageaus for the society.

Dünya Konjüktürel Görünümü

Geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz dönemde dünyada en çok sözü edüen, üzerinde durulan konulardan birisi enerji sorudur. Amerikan emperyalizminin beyin hücrelerinden biri olan petrol tröstlerinin binlerce masum insanın kanı pahasına Orta Doğu'da yarattıkları bunalımlar bütün dünyayı bir anda sarmıştır. Bu girişim emperyalizmin gizliliğinin bir yüzeysel görünümünden başka bir şey değildi. Orta Doğu'da yaratılan bunalım dönemi aslında emperyalist ülkelerin çıkar çatışmasını yansıtıyordu. Somut olarak dolar, mark ve yen'in bir geçiş sürecinde olmaları idi. Emperyalist ülkeler arasındaki çıkar çatışması bu düzeyde iken, tüm geri bıraktırlmış ülkeler başta enerji kaynakları olmak üzere, ham madde kaynaklarına sahip çıkmak için bir örgütlenme aşamasına varmışlardır. Ancak örgütlenmenin ilk adımında emperyalist ülkelerin tehditleri ile karşılaşmış ve emperyalistlerin yoğun çabası ile bir sonuç alınamamıştır. Söylemek gerekirse, önümüzdeki bu aşamada tüm geri bıraktırlmış ülkeler ham madde kaynaklarına büyük bir kıskançlık içinde sahip olmak zorundadırlar. Geri bıraktırlmış ülkelerin örgütlü hareketleri emperyalist bloklar arasmda derin çatlaklar yaratacak ve etrafındaki sömürü yörüngesini parçalayacaktır. Çağm koşul-

larında böylesine bir örgütlenme geri bıraktırılmış ülke halkları için kaçınılmaz bir zorunluk haline gelmiştir.

Günümüzde petrol tröstleri diğer enerji kaynaklarını kontrollerine almışlardır.

Gelecekte nükleer enerjiye büyük ümitler bağlanmıştır. Ancak dünya uranyum rezervlerinin %48'i petrol tröstlerinin kontrolündedir. Bu durumun dünya halkları için ne büyük bir tehlike olduğu meydandadır. Amerika'da büyük kömür yatakları vardır. Fakat kömür yataklarının %32'si petrol tröstlerinin elindedir. Petrolün dünyaya hakim olması için önceleri petrolü ucuzlatan Amerikan emperyalizminin tröstleri, sonraları petrol ucuzlayıp dünyaya hakim olduktan sonra büyük çapta örgütlenmeye ve fiyat yükseltmelerine gitmişlerdir.

Petrolün ucuz olduğu dönemlerde kömür madeni gittikçe kösteklenmiştir. Türkiye'de de petrolün kömür aleyhine gelişmesi bu emperyalist oyunun bir sonucudur. Petrol fiyatlarının artması ile büyük kârlar sağlayan tröstler, bu kapital ile uranyum, kömür ve diğer enerji kaynaklarını kontrollerine almaya çalışmışlardır. İki yılda A.B.D. kömürünün %32'sini ellerine geçirmeleri en somut örnektir. Amerika'da 900 metreden daha az derinlikte dünya petrol rezervlerinin 5 misli kömür bulunmaktadır. "Petrol fiyatları büyük bir hızla arttığı zaman kömürün işlenmesi daha cazip hale gelecek ve Amerika enerji yönünden bağımsızlığını kazanırken Avrupa ve Japonya'ya Basra Körfezi'nden geçecek olan petrol daha pahalıya mal olacaktır. Böylece Avrupa ve Japonya Amerika karşısında petrole bağımlı olacak ve petrol fiyatları istemlen ölçüde artırılabilecektir." (1)

işte Standarel OU, Guly Oil Şirketleri üe Rockeefeller ve Meilen Bankaları bu hesapları yapıyorlardı. Görüldüğü gibi emperyalistler arasındaki uleşim savaşında enerji kaynakları gerekçe olmuştur (5).

Bir yandan enerji kaynakları hammadde kaynakları bitiyor tükeniyor gibi yaygaralar koparılmakta, öte taraftan enerji kaynakları ve diğer hammadde kaynakları hovardaca bir biçimde harcanmaktadır. Dünyayı özellikle geri bıraktırılmış ülkeleri açlık ve sefaletle tehdit eden Amerikan, emperyalizmi bir çok olayı

dünya halklarının gözünden kaçırmaya muvaffak olamamıştır. İğinde bulunduğumuz şu dönemde Amerika petrolün 1/3'ünü geri bıraktırılmış ülkelerden temin etmektedir. Kendi petrol kaynaklarının giderek azalması sonucunda bu oranın 1980 senelerine doğru %50 olacağı söylenmektedir. Amerika enerji tüketiminin %50'sini petrolden ve %50'sini ise kömür, nükleer enerji ve gazdan sağlamaktadır. Batı Avrupa tükettiği petrolün %96 smı, Japonya %80'nini geri bıraktırılmış ülkelerden elde etmektedirler. Emperyalist ve ileri kapitalist ülkeler dünya nüfusunun %30'una sahip oldukları halde, dünya enerjisinin %84'ünü tüketmektedirler. Amerika dünya nüfusunun %6'sma sahip iken, dünya enerjisinin %32'sini tüketmektedir. Bu tüketim alanının %24,8'ini sadece taşıtlar (%13,5'i taksüere aittir) için kullanmaktadır. Türkiye dünya nüfusunun %1'ini barındırıldığı halde dünya enerji tüketimindeki payı %0,05'tir. Geri bıraktırılmış ülkeler dünya nüfusunun %20'sini teşkü ettikleri halde dünya enerjisinin %1'ini tüketmektedirler.

Dünya enerji kaynakları büyük bir doğrulukla bilinmektedir. Yine emperyalist ve üeri kapitalist ülkelerin hovardaca harcamaları hızla artmaktadır. Tüketim 1972 yılında %4,5 gibi bir hızla artmıştır.

Dünya elektrik üretim kapasitesi 1970'e kadar %8'lik bir hızla artarken, 1970 yılından sonra bu hız iki katı olabilecek duruma gelmiştir. 1953-1967 yılları arasında otomobü üretim hızı %6,7 iken, bugün bu hız %11'e ulaşmıştır. Dünyada 214,5 milyon özel otomobil vardır. Bunun %45'i ise Amerika'dadır. Dikkat edecek olursak enerji tüketiminde büyük rol oynayan bireysel araçların üretim hızı, enerji üretimine bir paralellik arz etmiştir. Yani otomobil üretimi arttıkça enerji tüketim de artmaktadır.

Enerjinin dünya konjüktüründeki konumunu ve yarattığı bunalımları bir kenara bırakıp ülkemizin içinde bulunduğu duruma geçeceğim. Aslında buraya kadar yapılan açıklamalar ülkemizin ekonomik ve politik yapısının dış politik ve ekonomik etkenlerle iç içe olduğunu vurgulamak içindi.

Enerji Kaynaklarımız

Şüphesiz ki enerji sorunu çok boyutlu olarak ele alınıp ve çeşitli yönleri ile incelenebilir. Yine enerji sorunu ve ilgili problemleri oldukça giriftir. Ancak enerjinin üretim birimleri açısından topluma yansımaya geçmeden önce bazı araç niteliğindeki bögüeri aktarmak yerinde olur.

Bugün ölkemizde bir enerji darlığı olduğu ve bu darlığın giderek artacağı söylenmektedir. Gerçekten de bu biçim gidiş doğal olarak bu sonuca varacaktır. Bütün söylenenlere karşın temelde yatan nedenlere eğilmek zorunludur. En azından bugüne kadar yaratılan dar boğazların niteliğini açığa kavuşturmak ve ona göre çareler düşünmek zorundayız. Şu hususu ve dikkatle altını çizerek belirtmek istiyorum. Enerji kaynakları koparılan yaygaraların tersine oldukça vardır. İnsanlığa yararlı olacak ölçüde ve de doğru bir biçimde kullanıldığı takdirde kısa sürede tükenmeyecektir. Nesiller değıştikçe yeni yeni yöntemlerle ve değışik teknolojik sistemlerle yeni kaynaklar bulunabilir. Kaynaklar bitiyor tükeniyor gibi yaygaralara karşılık sormalıyız. Madem ki öyle sizin bu kaynakları kullanma yönteminiz niçin böyledir?

Petrol

Bugün ruhsatlı alanlardaki büinen petrol rezervlerimizin 25 milyon ton olduğu söylenmektedir. Yine her geçen gün yeni bölgelerde yeni petrol yatakları bulunmaktadır. Petrol rezervlerimizin sıhhatli bir şekilde ortaya çıkarılmadığı bir gerçektir. Bugün petrolerimiz üzerinde büyük etkinliği olan yabancı petrol şirketlerinin yaptıkları aramalar ve aktardıkları bilgüerin ne derece doğru olduğunu bümemiz mümkün değildir. Çünkü onlar uluslararası çıkar koşullarına göre davranmaktadırlar. Ölkemizde yılda 4 milyon ton petrol üretilmektedir. Bunun yaklaşık olarak %66'sını yabancı petrol şirketleri yapmaktadır. Yılda 10 milyon ton petrol tüketmekteyiz. Yine bunun 6 milyon tonu yani %60'ı yabancı petrol şirketlerince ithal edilmektedir. Yine Petrol Kanununun çıkmasından dolayı yabancı petrol şirketleri içerde ürettikleri petrolü bize ithal fiyatına mal etmektedirler.

Bu kadar bir açıklama ülkemizin petrol konusunda dışarıya nedenli bağımlı olduğunu göstermeye yeter. 1963'te Kıbrıs sorusunda ve Ege Denizi dolayısı ile yakın geçmişte olan anlaşmazlığımızda yabancı petrol şirketlerinin oynadıkları oyunlar bize yeterince ders olması gerekir.

linyit Kömürü

Yapılan araştırmalara göre ülkemizde 207 linyit zuhuru bulunmaktadır. Bu zuhurların en az 96 tanesi önemli durumdadır. Ayrıca 70 linyit zuhurlarının her birinin rezervleri bir milyon tonun üstündedir. Dokuz linyit bölgemizde toplam (görünür + muhtemel) rezerv 4.415.000.000 tonun üstündedir. Bu bölgeler sırası ile şöyle sıralanabilir:

Moras - Elbistan	3.146.000.000 ton
Kütahya - Tunçbilek	257.000.000 ton
Kütahya - Seyitömer	227.000.000 ton
Manisa - Soma	160.000.000 ton
Sivas - Kangal	159.000.000 ton
Ankara - Beypazarı	108.000.000 ton
Muğla - Neojen Yatağı	202.000.000 ton
Çanakkale - Çan	106.000.000 ton
Bursa - Orhaneli	50.000.000 ton
T e k f i n	4.415.000.000 ton

Bunlardan başka doğu ve güneydoğu, Bolu, Kayseri, Adana bölgelerinde de oldukça linyit rezervlerimiz vardır. Bugün en kötümser düşüncelerle 7 milyar ton linyit rezervlerimiz mevcuttur. Ancak en kaliteli ve oldukça önemli linyit yataklarımız özel kuruluş ve şahısların gelişi güzel denetimi altındadır. C.H.P. ve M.S.P. Hükümeti'nin linyitleri kamulaştıracağını programlaması oldukça olumlu bir adımdır. Yine linyitlerin santrallerde ve diğer ihtiyaçlar için kullanma durumu çok iyi planlanmalıdır.

Taş Kömürü

Taş kömürü yalnız Zonguldak havzasında çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bu kıymetli kömür madenimiz direkt olarak metalurjik anlamda kullanılmalıdır. Yapılan araştırmalar göre Zon-

guldak'ta tüm varlık 930.179.000 tondur. 1972 rakkamlarına göre santrallerdeki kurulu güçlerdeki dağılımda ,% 11,19 oranında payı vardır.

Hidrolik

Bugün Türkiye'de önemli derecede hidrolik enerji potansiyeli olduğunu ve bunun yaklaşık olarak 80 milyar kwh/y olduğunu en kötümser düşüncelerle bunun 60 milyar kwh/y'nin verimli olduğu bilinmektedir. Bu görünümle Avrupa'da üçüncü gelmekteyiz. Böyle olmasına karşın 1973 rakkamlarına göre hidrolik enerjinin genel enerji tüketimi içindeki payı %3-4 civarında olmuştur. Diğer faydalı bölüm boşa akarak gitmektedir. Tükenniyen böylesine önemli kaynaktan bu ölçüde az yararlanmamızı önemli iç ve dış politik oyunlardan başka türlü izah etme olanağını bulmak mümkün değildir.

Nükleer Enerji

Uluslararası düzeyde petrol ve kömür gibi önemli enerji kaynaklarının tükenme ömrünün sınırlı olduğu dolayısı ile de 2000 yıllarından sonra enerji gücünün nükleer enerji de yoğunlaşacağı söylenmektedir. Ülkemizde nükleer enerji kaynakları konusunda henüz yeterli araştırmaların olmadığı bir gerçektir. Ancak ülkemiz nükleer enerjinin en önemli ham maddesi olan uranyum yönünde hiçte azımsanmıyacak bir durumdadır. En azından kendimizi yeterli duruma getirebilir. 1977 yılında 300-350 NWC gücünde bir nükleer santralin işletmeye açılacağından söz edümektedir.

Diğer Enerji Kaynakları

Günümüzde teknoloji enerjiye kaynak olabilecek tüm maddelere yönelmiştir. Güneş enerjisi jeotermal, bitümlü şist, tabu gaz, v.s. gibi enerji kaynaklarından bizi jeotermal, bitümlü şist ve tabu gaz enerji kaynakları yakmdan ilgilendirebilir. Yapılan araştırmalara göre Göynük'te 2 milyar ton ve Seyitömer'de bir milyar ton bitümlü şist rezervi vardır. Yine aşağı yukarı 600-700 adet jeotermal kaynağımızın olduğu söylenmektedir. Bugün

Meksika, Yeni Zellanda, Kaliforniya, İzlanda ve hatta Afrika da jeotermal enerji kaynaklarından önemli derecede yararlanmaktadır. İtalya ise yılda 2 milyar küovat saat enerji üretmektedir. Yaklaşık bir hesapla bizde de yılda 1000 megavat jeotermal enerji üretileceği kabul edilmektedir.

Enerji kaynakları hakkında bu kısa öz bilgileri ortaya koyduğumuzda, şu neticeye kolayca varabüürüz. Ülkemiz enerji kaynakları yönünde oldukça imkânlarla sahiptir. Ancak bu enerji kaynaklarından yararlanma sorunu vardır. Ülke gerçeklerine uygun bir politikanın uygulanması söz konusudur. Oysa ki bugüne dek bu uygulama belirli kişi ve gurupların çıkarları doğrultusunda yapılmıştır. Bunun günahı ise şüphesiz ki dış sömürücülerle iş birliği halinde olanlara aittir. Yukarda öz olarak ortaya koyduğumuz doğal enerji kaynaklarımızın m. beş yıllık plân döneminde gözönüne alınarak ne şeküde oluştuğuna bakarsak konunun açıklığa kavuşması kolayca anlaşılacaktır.

Üretim, Tüketim Durumu

Enerji birimlerinin .en önemlisi şüphesiz ki elektrik enerjisidir. Ülkemizde büyüklü küçüklü 687 adet elektrik santrali bulunmaktadır. Elektrik enerjisinin üretimi Etibank, İller Bankası, D.S.I., TEK ve Belediye kuruluşlarınca yapılmaktadır. Ancak Çukurova ve Kepez elektrik santralleri politik bir tercih olarak ve Dünya Bankası'nın kredi oyunu üe özel kurumlara verilmiştir. 1972 yılı istatistiklerine göre brüt olarak 11.242.06 kwh elektrik enerjisi üretilmiştir. Kurulu santral güçleri 2742 MW'tir. Bu sonuca 1935 yılından 1972 yılına kadar, yani 37 yılda varılabılmıştır. ı%7-8'lik bir kalkınma hızını gerçekleştirmek için üretim kapasitesinin 1977 yılında 22 milyar kwh, 1982 yılında 35 milyar kwh, 1987 yılında 65 milyar kwh ve 2000 yılında İtalya'nın bugünkü durumuna varmak için 26 yıl içinde yaklaşık olarak 122 milyar kwh elektrik enerjisinin üretimi yönünde ve gerekse kurulacak santral gücü yönünde kalkınma hızı paralelinde bugünkü durumun 4-5 katı kadar bir durumun yaratılması gerekmektedir. Dışa bağımlılığımızın bir devamı şeklindeki bir programlamanın eleştirisine girmek zaman ve teknik yönden mümkün değıüdür. Ancak enerji yönündeki bazı açıklamaları daha sonra yapacağız.

Enerji tüketiminde kömürün payı 1950 yılında (linyit -f taşkömürü) %25,1960'ta %27, 1970'de %23'tür. Yalnız taşkömürü için 1950'de %21 iken 1970'de %14'e düşmüştür. Ancak linyitin elektrik enerjisindeki üretim payı 1962'de %16,8 iken 1972 yılında %13,7'ye düşmüştür. Yine genel linyit tüketimi 1950'de %4 iken 1970'de %9'a çıkabilmiştir. Hidro elektrik tüketim payı ise %4 civarındadır.

1970 rakkamlarına göre enerji tüketiminin %34'ü odun ve tezekten ibarettir.

Tablo — I

Yd	Petrol %	Taşkömürü	Linyit %	Hidrolik %	Odan *	Tezek %	Toplam %
1950	6	21	4	0,1	38	30,9	100
1955	12,7	21	5	0,3	35	26,0	100
1960	15	20	7	3	31	24	100
1965	27	17	9	4	24	19	100
1970	39	14	9	4	19	15	100

1976 ve 1987 yılları arasında enerji tüketimi taşkömürü eş değeri olarak şu şekilde belirtilmiştir.

Tablo — II

Yü	Petrol	Taşkömürü	Linyit	Hidrolik	Odan	Tezek	Toplam
1975	21600	6130	600	3 920	6 290	4 830	48 710
1980	37 500	8000	12 730	5.720	6 640	4 970	75 560
1985	64 800	8 900	18 440	11655	7 875	5180	116 850
1987	80 700	8900	21600	13190	8 220	5 340	137 950

Tablo n'de görüldüğü gibi enerji tüketimi içinde petrolün payı 1987 yılına kadar büyük bir hızla artmaktadır. Bu tüketim payı şimdilik %60 ithale dayanırken, oran giderek artacaktır. Tezek ve odunun artış hızı da giderek yükselmektedir. Milyonlarca lira döviz harcadığımız suni gübre ile tezek yakımını bir arada uyumlaştırmak oldukça güç bir iş. Aslında bu biçim gidiş dışa bağımlılığın bir simgesi olmaktan başka bir şey değildir.

Üretim Birimleri

Enerji sorunu ülkenin diğer sorunlarından soyutlanamaz. Bu yaklaşımla sorunları iç içe incelememiz zorunludur. Bugüne dek birincil ve ikincil enerji birimleri ele alınırken ülkenin genel sorunları bir kenara itilmiştir. Günümüzde enerji darlığının nedeni yabancı sömürü düzenine bağımlı işbirlikçilerin iç üretim dinamizmasını plânlıyamamalarından ileri gelmiştir. Üretimin büyük yönü ile tüketim sanayiine dönük olması en somut olaydır. Kamusal kurumları iş birlikçi sermaye guruplarının lehine yok etmeye yönelen politik girişimler bir yönü ile enerji kesiminde de açığa çıkmıştır. Enerji ve enerji kaynaklarının üretim, iletim, üleşiminde sömürücü egemen güçlerin söz sahibi olmak istemeleri en somut örnektir.

Modern çağın yaşama koşullarının önemli bir parçası olan elektrik enerjisinin üretim hızı ülkemizde %12 civarındadır- 2000 yıllarına doğru bu hızın %16'nın üstüne çıkma durumu söz konusudur. Elektrik enerjisinin üretim artış hızı sanayi üretim ve kalkınma hızının paralelliğinde olduğu bilimsel bir doğrudur. İşte burada üretim biçiminin nasıl olduğu topluma ne denli yararlı olduğunu dikkate almak gerekecektir.

Ülkemizde farkh üretim biçimleri bir arada bulunmaktadır. Bir yanda kapitalistleşme süreci hızlanırken başka bir tarafta feodal kalıntılar vardır. Hızlandırılmak istenen sanayileşme süreci ise tüketime dönük olup, aslında montaj sanayiinin kaçınılmaz bir sonucundan ileri gelmektedir. Tüketim sanayiine yönelik tercihler ülkemizdeki emperyalist girişimlerin bir sonucudur. Ülkemizin ihtiyacı olan sermaye mallarını yani üretim araçlarını imal edecek olan sanayi dallarunun gelişimi yabancı ve yerli sömürücülerin temel felsefesinin gereği olarak engellenmiştir. Başka bir deyişle millî ekonomi ve oradan gelecek tasarruflar, millî olanaklarımızla yatırıma yöneltilmemiştir. Bunun sonucu olarak da sanayileşme hareketleri montajcılık üzerine indirgenmiş ve tüketim mallarına dönük olarak dışa bağımlılığın devamı ve meşru bir yolu haline getirilmiştir. Bu itibarladır ki enerji birimi diğer üretim birimleri gibi dışa bağımlı olacak şekilde plânlanmıştır. Fuel-Oil'e dönük enerji tüketim akımı bu amaçla hergeçen gün biraz daha artmış ve artması plânlanmıştır.

Ülkemizde genel olarak sanayi, özel olarakta elektrik sanayi büyük oranda dışa bağımlı bir biçimde programlaştırılmaktadır. Bu konuda DPT'nin 1972-1973 yatırım programları kitabına göz attığımızda genel olarak sanayi yatırımları ortalama olarak en az %48 ve özel olarakta elektrik sanayi ortalama olarak %54 oranında dışa bağımlıdır. (Aşağı Gediz Barajı 69 MW (%60), Aslantaş Barajı 138 MW (46), Hasan Uğurlu (Ayvacık) 250 MW (%55), Karakaya 1500 MW (1%71), Oymapınar 540 MW (%53), Keban 620 MW (1%48), Gaz Türübünü 8X15 MW (%86), Elbistan 2x300 MW (%63), Tunçbilek 1x150 MW (%63), Anbarlı 2X150 MW (%73), Hopa 2X25 MW (%46), Gökçe Kaya 300 MW (%36) oranında dövize bağımlıdır. Bir taraftan sanayi yatırımları adına en gereksiz yerlere milyonlarca lira harcanırken, öte taraftan en gerekli yerler dışa bağımlılığın kaçınılmaz bir sorunu haline gelmektedir. Acaba Coca Cola, Pepsi Cola, Fruko, Otomatik Sanayiine v.s. (Şüphesizki sadece bunlar değil) yapılan milyarlık yatırımlar doğal ihtiyacımız olan sanayi sektörlerine yatırılsaydı bugünkü durum olabilir miydi?

İşte bu aşamada yaratıcılığımızı halkça ve büyük fedakârlıklar pahasına ortaya koymak ve ülkemizin üretim organizasyonunu, lüzumlu üretim araçlarını öz kaynaklarımıza dayanarak, toplum çıkarlarına uygun düşen biçim ve koşullar altında üretmek gibi bir sorunumuz vardır. Yabancı ülkelerin çıkarlarına dönük yardımları üe öz sanayimizin kurulması olanaksızdır. Taşıma su ile değirmen dönmez. Olanakları yaratmak için gerçek üreticilerin ve tüm çalışanların itici gücüne inanmak ve bu gücü yaratmak zorunludur. Yoksa mevcut değer *gücü* başka türlü ortaya çıkamıyacak ve bu gidiş uzun süre devam edecektir.

Geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz dönemde halkımızı yakından ügilendiren ve sosyal yaşantımızda beliren enerji sorunu bugüne dek izlenen dışa bağımlı ekonomik ve politikanın kaçınılmaz sonucundan dar boğazlara girmiştir. Yapılan plân ve programlarda ülke çıkarları yerine bir avuç işbirlikçi sömürücülerin çıkarları gözetilmiştir. Dışa bağımlı sanayiye yaratmak için çıkar tercihine yönelenler beceriksizliklerinin cezasını emeği üe geçinen kitlelere yüklemenin uğraşmadırlar. Elektrik üleşiminin tıpkı millî gelir dağılımı gibi bir hesap kurnazlığına da-

yandırılması, bazı girişimleri halka mal etmenin boş çabasından başka bir şey değildir. Fuel-Oil santrallerin kömür ve hidropotansiyeline bağlı santraller yerine ikame edilmesi ve bütün uyarılara karşın uzun vadeli programların zamanında başarılmaması, kısa vadeli programların isabetsiz ve çıkarlara dönük olması tüketim sanayine dönük hastalıklı sanayinin bir gereği ve emperyalizmin bir oyun kuralıdır.

Ülke sanayi yapışma bir göz atmak zorundayız. Çünkü enerji kaynaklarının büyük kısmını ve elektrik enerjisinin %80 ni bu amaçla harcanmaktadır. Bu konuda fazla derine gitmeye gerek görmüyorum. Hepinizin yakından bildiği bir kaç örnek vermekle yetineceğim.

1 — Otomatik Sanayi (Üretimi her yıl artan ve günümüzde üretim programını aşarak 60 bine varan çeşitli birey araçlar v.s.)

2 — Gazoz Sanayii (Pepsi Cola, Coca Cola, Fruko v.s.)

3 — Tekstil Sanayü (En gelişmiş ülkelerde dahi görülmemiş dayanıksız binlerce çeşit giyim, kuşam v.s.)

4 — Yapı üretimi (Kaynak israfını ve enerji tüketiminde önemli rolü vardır.)

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkün. Bütün bunlar ne üe meydana geliyor? Kime yarıyor ve topluma ne kazandırıyor? Bütün bunlara harcanacak enerji ile neler yapılabilir?

Çağımızda enerji kullanımı insanların refah aracı olmaktan çıkmış ve doğal bazı ihtiyaçlar haline gelmiştir. İnsanların doğal bazı ihtiyaçları sağlanmadan, belirli bir zümreyi refaha itmek hangi toplum koşuluna sığar, kapitalist toplumlardan başka. Enerji birimleri çoğu kez gelişme ölçütü olarak alınır, alınması gayet tabüdir. Fakat bir bölgede akşam hiç ışık yokken bir başka bölgede reklâmlar için sabahlara dek ışık yanarsa ve sonra da hiç elektrik yüzü görmeyenlere de kişi başına elektrik üleştirilirse işte o zaman dengesizlik ortaya çıkar.

Günün koşullarında yurt savunması dahi, sadece bir asker ve silâh gücüne dayanmaktan öteye endüstri ve alt yapı varlı-

ğını ön plâna çıkarması bakımından enerji kasmaklarını hedef almıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında bir ülkenin kendi öz kaynaklarına dayalı imalât sanayine ve yine sanayiye direkt olarak ilğüendiren enerjiye dayanması bilimsel bir doğru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile sanayi sektörünün ülke koşullarına ve halk yararına olması, kendine *özgü* teknolojik sistem içinde çözülmesi yalnız ekonomik bağımsızlığın bir ön koşulu değil, aynı zamanda toplumsal gelişmenin ve politik varlığın bir teminatı olarak düşünölmelidir.

Yunanlılarla 1963 yıllarında Kıbrıs ve yakın bir zamanda Ege denizi ve Kıbrıs konusunda çıkan anlaşmazlık ve bu zamanlarda ölkemizdeki yabancı petrol tröstlerinin tutumları en somut olaydır.

Ortalama olarak % 30-70 arasında değışen dövize bağımlı sanayi yatırımları ile Türk ekonomisi kalkınamaz. Bu kalkınmasızlık içinde tüketilen enerji sadece üretken olmıyan lüks tüketim sanayisi içindir. Bu sanayi adına dış yardımlar adı altında verilen kredüer ise Dünya Bankası, A.I.D. gibi kuruluşlar vasıtası ile çeşitli entrikalar sahnelenmektedir. Karadeniz Bakır İşletmelerinin durumu, Kepez ve Çukurova elektrik santralleri örneğinde bellidir. Geçtiğimiz sene içinde Irak'ın iç huzursuzluğu nedeni üe sınırımızda meydana gelen çatışmada bir özel şirket Urfa dolaylarında enerjiyi keseceğini hükümete büdirmişti. Basında bunu okuduk. Sebep ise elektrik ücretlerinin arttırılması idi. Bu şirket kendi ortaklarının bulunduğu (Tekstü Sanayicileri) Adana bölgesinde bu cesareti gösteremezlerdi. Oysa ki enerjinin çoğunluğu burada tüketilmekte. Bu somut olay enerji kaynaklarının üretim, üretim ve üleşiminin özel şahıslara verilmesinin tehlikesini açıkça ortaya koyması bakımından oldukça ilginçtir.

Şu sonucu üstünü çizerek vurgulamak zorundayız. İlk şart alusal kaynaklar öz teknolojik sistemle bütünleştirilmelidir. Teknik bilgi ve beceri bu yaklaşımla ele alınmalıdır. Toplum hayatını etkiliyecek birincil ve ikincü enerji kaynakları kamusal kurumlar tarafından işletilmelidir.

Enerjinin Halka Yansıması

Sınıflı toplumlarda halk kavramı gerçek üreticiler (kırsal ve şehirsal alanlarda) ve onlarla kopmaz bağlarla bağı olan di-

ğer çalışanlar için geçerlidir. Tüm çalışanları sömüren ve onlar üzerinde sınıf tahakkümünü kuran azınlık sınıf ve onların sözcüleri halk olarak kabul edemezler.

Çağdaşlaşmak her türlü dış etkiden uzak, tarım ile sanayi arasındaki uyum sağlanarak ve kendine özgü modern teknolojik bir sistemde sanayileşmekle mümkündür. Sanayileşme sürecinin çoğul halk gurupları olan tüm çalışanlar yararına olması ve sömürsüz (sınıfsız) bir topluma hitap etmesi en doğal bir yöntemdir.

1972 yılı istatistiklerine göre 11242 milyar KWh'lık elektrik enerjisi tüketiminin %80'ini sanayi sektöründe (montaj ve lüks tüketim sanayi) harcanmıştır. Ülkemizde elektrik enerjisinin genel tüketimi büyük kentlerde yoğunlaştığından elektrik enerjisinin çok küçük bir kısmı kırsal bölgelere yansımaktadır. Bu tutumda bugüne dek gelmiş geçmiş yönetim mekanizmasının alt yapı hizmetini tam olarak halka sunmadığı ve belirli bir azınlık egemen sömürücü sınıfın yararları açısından hizmet gördüğünü kanıtlar. Toplam elektrik enerjisinin 1/3'ü yalnız İstanbul ve çevresinde tüketilmektedir. Böyle olmasına karşın İstanbul'un çeşitli semtlerinde (gecekonducularda) elektrik yoktur. Gecekonduculu veya diğer semt sakinleri bu halde iken vitrinler için sabaha dek elektrik yanar oysa elektrikten yararlanamayan ve gecekonduca oturan kimseler gerçekten elektriği üretenlerdir.

Nüfusumuzun (bir önceki sayıma göre) %62'si elektrik enerjisinden yoksundur. Geri kalan %38'inin takriben %20'si enerjinin az bir bölümünü kullanmaktadır. Fakat dar boğazlara girildiğinde elektrik üretiminin büyük günâhını çekmektedirler. Bu nüfus yani %62'sinin çoğunluğu birincü enerji kaynağı olarak odun ve tezek kullanmaktadır.

Bütün bunlara bakılmadan elektrik enerjisinin üleşimi de tıpkı millî gelir dağılımı gibi hesap kurnazlıklarına dayandırılmaktadır. Oysa gelişmiş ülkeler bir yana ülkemizde elektrik enerjisinin kişi başına 265 kwh düşmediği ve hiç elektrik yüzü görmeyen vatandaşa bu pay yüklendiği meydandadır. Dolayısıyla bu biçim gidişi gelişme ölçütü olarak kabul etmek mümkün değildir.

1971'lere kadar elektrik enerjisinin artış hızı şu şekilde olmuştur.

Yıl	1962	1968	1961	1965	1966	1967	1968	1969	1970
%	18,2	11,9	11,7	11,3	12,1	12,0	11,5	13,0	10

Bu hızlar komşumuz Yunanistan'dan 4 defa küçüktür. Diğer komşulardan ise daha çok düşüktür.

Yine 5 yıllık plân dönemine göre 2000 yıllarına kadar enerji üretimleri şöyle planlanmıştır.

Yıllar	Nüfus 10*	Nüfus artışı	Enerji Üretimi GWh	Enerji Üretimi artışı GWh	KWh/ İnsan	KWh/ İnsan artışı
1973	38 094	2,5	12 300	10	323	6,3
1977	42134	2,5	19150	12	455	9,0
1982	47 400	2,4	32 200	11	680	8,4
1987	53100	2,3	54 400	11	1024	8,6
1992	59 200	2,2	87 500	10	1478	7,6
1997	65 700	2,0	141000	10	2145	7,7
2000	70000	2,0	183 000	9,1	2 615	6,9

Bu hesaplamaların kalkınma hızı ile paralellik arzettiği söylenmektedir. Planlama yönünden böyle olması doğaldır. Ancak kalkınma biçiminin nasıl olduğu burada önem kazanmaktadır. Ki biz buraya kadar bunu izaha çalıştık. Yine gördük ki elektrik enerjisinin %80'i ve diğer birindi enerji kaynaklarının büyük çoğunluğu lüks tüketim sanayine gitmektedir. Burada hepimizin yakından bildiği bazı somut örnekler vermek istiyorum.

1 — Ulaşım olayı: Ulaşım olayında enerji direkt rol oynamaktadır ve Fuel-Oil tek alternatiftir. Karayolu ulaşımının giderek yoğunlaşması, kitlesel ulaşım yerine bireysel ulaşımın yaratılması toplumu o yöne itmek arzuları her yıl üretimi giderek artan ve günümüzde yıllık üretimleri programını aşarak 60 binlere varan otomobiller, dünyayı ve ülkemizi bir ahtapot gibi sarmaya çalışan çok uluslu otomotiv sanayinin girişimleri ulaşım olayının özünü teşkil eder. Üç tarafı deniz olan ülkemizde cazip

hale getirilen karayolu ulaşımı, bir taraftan büyük kentleri hava kirliliği, yer tıkamklılığı gibi olaylarla yaşanmaz hale getirirken, öte taraftan büyük enerji kayıplarını yaratmaktadır. Yıllık üretimi 60 binlere varan birey araçları için harcanan enerji miktarım oturup hesaplamak araştırmacıları çok ilginç ve ülkemizin yapışma hiç uymayan ülke çıkarları ile taban tabana zıt olan rakkamlara götüreceğinden hiç şüphem yoktur. Dolayısı ile bireysel ulaşım, otomotiv sanayii enerji birimlerini olumsuz yönde etkilemekte ve halkımıza ters yönde yansımaya sebep olmaktadır.

2 — Gazoz Sanayi: Ülkemizin ve diğer geri bıraktırlımış yoksul ülke halklarının gelişimini olumsuz yönde etküiyen bir olaydır. Emperyalizmin geri bıraktırlımış ülkeleri sömürmek için sanayileşme maskesi üe aldattığı modası geçmiş bir sömürü mekanizmasıdır. Ne yazık ki hâlâ ülkemizde geçerli olmaktadır. Coca Cola ,Pepsi Cola, Fruko v.s. gibi tüketimi lüzumsuz zararlı meşrubatlar için harcanan enerji ve hammaddeler yine toplumu bir kaç yönlü etkilemektedir. şişe kapağının yapımından en kaba işleme kadar hep enerji harcanmaktadır. Üstelikte en ufak bir yararı yoktur. Atılıp kırılan her şişe, rakı şişesinden meysu anbalaj kutusuna kadar hepsi enerji tüketmektedir.

içindeki meysuyu içip çöpe attığımız bir alüminyumlu kutunun bir tanesi için 0,5 KWh.'hk enerji harcanmaktadır. Bununla 100 watlık bir lamba tam 5 saat yanabilir. Senede 300 bin kutu tüketilse bir köyün yıllık elektrik tüketimi kadar olur. Bu en ufak bir misaldir. Bunun gibi yüzlerce örnek verilebilir.

3 — Tekstil Sanayi: Sırf moda olsun diye hergiin değiştirilen, binlerce dayanıksız giyim kuşam aslında hep enerji tüketim alanıdır.

4 — Lüks yapı üretimi için kullanılan binlerce çeşit malzeme hep enerjinin topluma ters yansımaya yaratmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz bir kaç somut örnekten de anlaşılacağı gibi enerji tüketiminin büyük çoğunluğu ve elektrik enerjisinin %80'ninin çoğunluğu lüks tüketim sanayine gitmektedir. Doğal ihtiyaçlarımız için yapılan tüketim araçlarına gayet tabi ki bir

diyeceğimiz yoktur. Burada söylenmek istenenler lüzumsuz kaynak israfını gerektiren ve kişiyi afyonlaştırıp toplum sorunlarından soyutlamaktan başka hiç bir işe yaramıyan tüketim araçları içindir.

Emperyalist güçler ve onların yerli ortakları tarafından sürdürülmek istenen sanayileşme biçimi işte budur. Bir avuç egemen sömürücü güçler toplumu her yönü ile afyonlaştırmak için çeşitli yöntemlerden yararlanmaktadırlar. Bir değeri üretmeden önce onu en yararlı bir biçimde kullanmayı düşünmek şarttır. Bir taraftan enerji kaynakları bitiyor, tükeniyor gibi yaygaraları koparanlar, önce onu yararlı bir dönüşümle kullanmayı öğrenmelidirler. Sahte sanayileşme maskeleri er veya geç elbette düşecektir.

Bu somut, verilerle soruna yaklaştığımızda, ülkemizde sanayileşme dışa bağımlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yani gerçek bir sanayileşme yoktur. Harcanan birincil ve ikincil enerji kaynakları toplum adına ve fakat topluma ters bir biçimde yansımaktadır. Ülkemizde enerji açığı, önce enerjiyi iyi değerlendirmekten gelmektedir.

Çözümü tein öneriler

Gelecekte toplum şartlarını daha çok etkileyecek olan enerjinin günümüz şartlarında bazı etkü tedbirlerin alınması zorunludur. Bu tedbirleri uzun vade ve kısa vade dönemleri şeklinde bir sıralayama tabi tutabiliriz.

1 — Uzun Vadede

— Sanayileşme sürekliliği ülke koşullarına uygun ve toplum çıkarlarını gözetken bir yöntemle ele alınmalıdır. Öncelikle kendi insan gücümüze, yaratıcı kabiliyetimize ve doğal kaynaklarımıza dayalı enerji ve sanayileşme politikası izlenmelidir.

— Lüks tüketim araçlarını yok edecek bir biçimde imâlat sanayi egemen hale getirilmelidir, öncelikle otomotiv sanayinin, gazoz sanayinin ve ülke gerçeklerine aykırı diğer lüks tüketim sektörlerinin üretimi minimuma indirilmelidir. Enerji kay-

nak israf mı arttırıcı lüks üretim birimlerinin yerine diğer doğal ihtiyacı gerektiren üretim birimleri ikame edilmelidir.

— Doğal enerji kaynaklarının gerçek durumu saptanmalı ve kamu yararına hareket etmek zorunda olan devletçe işletilmelidir.

— İnşa halindeki enerji tesisleri plânlı bir biçimde süresinde devreye sokulmalıdır.

— Hidroelektrik potansiyelin maksimum olarak değerlendirilmesi için gerekli plân ve programlar ülke gerçekleri gözönüne alınarak yapılmalıdır.

— Üretim araçları ile konutlardan maksimum yararlanma sağlanmalıdır.

2 — Kısa Vadede

— Elektrik enerji kaynağının üretimi, iletimi ve üleşimi tek bir elden yürütebilecek kamu örgütlenme biçimi sağlanmalıdır. Çukurova ve Kepez elektrik işletmelerinin imtiyazları iptal edilmelidir.

— Elektrik enerjisinin yöneleceği sanayileşme biçimi önceden kurallara bağlanmalıdır. Reklâmcılık v.s. gibi tüketim alanları kaldırılmalıdır.

— Tüm teknik elemanların yaratıcı kabiliyetlerini halka tam olarak sunabükmeleri için yeterli ekonomik ve demokratik haklar tanınmalıdır.

— Ancak '%5 nispetinde verimli olabilen normal lambalar yerine verimi %20 olan florasanlı lambalar kullanılmalıdır.

— Yakma işlemlerine eğitimsel olarak önem verilmelidir.

— Linyitlere dayalı termik santrallere önem verilmelidir.

— Kok kömürü metalurjik anlamda kullanılmalıdır.

— Tezek yakmayı önleyecek ve tezekleri gübre olarak kullanma olanakları zorlanmalıdır.

— Fazla iletken kullanımını gerektiren 110 voltluk şebekeler, 220 voltluk şebekelere dönüştürülmelidir. Çamaşır makinesi, buz dolabı, elektrik süpürgesi v.s. araçlar bu doğrultuda minimum üretime zorlanmalıdır. Zaten şebeke değişimi yapıldığında bu tutum zorunlu olarak bu biçime dönüşecektir.

Kaynaklar

1. E.M.O. Enerji Kongresi Tebliğleri: Sayfa: 4, 6, 24, 27, 28, 57, 58, 59, 65, 125, 126, 250, 411, 412, 413.
2. Kimya Mühendisleri Odası 50 Yıl Sanayi Kongresi Tebliğleri. Sayfa: 360, 369.
3. Mühendis ve Makina Dergisi: Aralık/1973, sayı: 203, sayfa: 55, 524, 525, 530, 531, 548.
4. Yeni Adımlar Dergisi Mart/1974, sayı: 15.
5. Cumhuriyet Gazetesi, Vehpi Belgil. 3, 4, 5 Mart 1974.
6. Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi 1973 Çalışma Raporu.
7. Özgür İnsan. Haziran 1974, sayı: 18, sayfa: 52, 53.
8. (1) Le Nouvel Observateur (4 Mart 1974 tarihli Yeni Ortam)

